

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย
: กรณีศึกษา บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง
จังหวัดสกลนคร

DEVELOPMENT OF PEOPLE PARTICIPATION IN WASTE MANAGEMENT : A CASE AT
BAN PHON SAWANG, CHIENG KHRUEA SUB-DISTRICT, MUEANG DISTRICT,
SAKON NAKHON PROVINCE

12

ถวิล พึ่งอินทร์ธรรม*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ การณย์ลัญจกร**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ขยะมูลฝอย : กรณีศึกษา บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยการศึกษาสภาพปัญหาทั่วไปและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ขยะมูลฝอย ประชากรอันเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร จำนวน 100 ครัวเรือน

ขั้นตอนการวิจัยมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาทั่วไปและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย ขั้นตอนที่ 2 การกำหนด (ร่าง) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การจัดการขยะมูลฝอย ขั้นตอนที่ 3 ปฏิบัติการตามรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ขั้นตอนที่ 4 การเผยแพร่และถ่ายทอดยุทธศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า

สภาพปัญหาทั่วไปและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มเป้าหมายในการจัดการขยะมูลฝอย พบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับการจัดเก็บขยะมูลฝอย ปัญหาการเน่าเหม็นของขยะมูลฝอย ในถังรองรับ การร้องเรียนถังรองรับขยะเต็ม การขาดความร่วมมือจากประชาชนอย่างต่อเนื่อง สำนักงานเทศบาลตำบลเชียงเครือ ได้จัดให้มีการศึกษาดูงานที่สำนักงานเทศบาลตำบลพังโคน และประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อ (ร่าง) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยด้วยกระบวนการเทคนิค A-I-C (Appreciation Influence Control) ได้กำหนดวิสัยทัศน์บ้านโพนสว่างหมู่ที่ 2 ร่วมกัน คือ ประชากรร่วมใจ น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี ไม่มีมลพิษ (ขยะ) โดยกำหนดโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วยกิจกรรม 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการจัดตั้งกลุ่ม รับซื้อ-ขายขยะรีไซเคิล 2) กิจกรรมการทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ หลังจากถอดบทเรียน พบว่า กิจกรรม การจัดตั้งกลุ่มรับซื้อ-ขายขยะรีไซเคิล ยังขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในรูปของกลุ่มและ ขาดการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ส่วนกิจกรรมการทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ พบว่า ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม แต่มีความพร้อมที่จะดำเนินงานตามโครงการ

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

** คณะกรรมการบริหารหลักสูตร สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ผู้วิจัยร่วมกับประชาชน จึงได้ปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย หลังการถอดบทเรียนที่นำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่บ้านโพนสว่าง (หมู่ที่ 2) มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการเตรียมชุมชน

- 1.1 การเตรียมความพร้อมของทีมงาน โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการด้วยกระบวนการเทคนิค A-I-C
- 1.2 การอบรมให้ความรู้ โดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตรการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน
- 1.3 การประชุมจัดทำแผนพัฒนาตำบลด้านสิ่งแวดล้อม

ขั้นที่ 2 การแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินงานตามโครงการ

ขั้นที่ 3 การดำเนินงานโครงการ

ขั้นที่ 4 การตรวจสอบและการประเมินผล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับมากทั้งภาพรวมและรายด้าน โดยเรียงลำดับการมีส่วนร่วมจากมากไปน้อย ตามลำดับดังนี้ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และร่วมประเมินผลการทำงานจัดการขยะมูลฝอยของหมู่บ้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$) การกำจัดขยะมูลฝอยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.28$) การกำหนดแนวทางเลือกแก่นำกำจัดขยะมูลฝอยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$) ส่วน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเชียงเคี่ยนและประชาชนมีความพึงพอใจในการจัดการขยะมูลฝอย เป็นอย่างมาก เพราะได้มีส่วนร่วมในการค้นหาสภาพปัญหาและกำหนดแนวทางการดำเนินงานการจัดการขยะมูลฝอยร่วมกันซึ่งทำให้ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและยังส่งผลให้เกิดระบบการจัดการขยะมูลฝอยในบ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเคี่ยน อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลให้พหุภาคีมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เข้มแข็ง มีศักยภาพพึ่งพาตนเองได้

ABSTRACT

The objectives of this study was to investigate development of a people participation model concerning waste management as a case in Ban Phon Sawang, house group 2, Chieng Khrua sub-district, Mueang district, Sakon Nakhon province, based on general problem states and nature of people participation in waste management. The population used as sample in this study included 100 households who resided in the Ban Phon Sawang area, house group 2, Chieng Khrua sub-district, Mueang district, Sakon Nakhon province.

The study comprised 4 phases: phase 1– investigating general problem states and people participation in waste management, phase 2 – determining (a draft) what a people participation model in waste management should be, phase 3 – operating according to (the draft) the people participation model in waste management, and phase 4 – disseminating and transmitting the strategy.

The study results included the following:

The general problem states and nature of people participation in waste management in the target group were found that the problems concerned with collecting waste, putrid waste in a trash can and lack of continuous people participation. The Office of Chieng Khrua Sub-District Municipality, then, provided them a study trip at the Office of Phang Khon Sub-District Municipality and a workshop based on the technical process of appreciation, influence and control (A-I-C) for determining (a draft) what a people participation model in waste

management should be. The vision for Ban Phon Sawang, house group 2, was jointly imagined and planned like ‘People are to be united for running water, bright lights, good roads and no waste pollution’. The project determined to be done was on people participation in waste management comprising 2 activities like: 1) activity of establishing a group of buying-selling recyclable waste and 2) activity of making compost from organic waste. After that, a group meeting was held for distilling the lessons. It was found that the activity of establishing a group of buying-selling recyclable waste lacked participation in management in the form of the group and lacked participation from a public sector. As for the activity of making compost from organic waste, it was found that the people lacked knowledge and understanding about the steps for doing activity excepting their readiness to operate the project.

This author associating with the people, thus, improved the people participation model in waste management after the lessons learned were distilled from the actual practice in the Phon Sawang area, house group 2, which comprised 4 steps as follows:

Step 1 – Making the community ready.

1.1 Making team work ready through holding a meeting with the A-I-C technique process,

1.2 Giving a train on knowledge via workshop through the curriculum on managing community environment,

1.3 Communicating with each other to make a mutual plan for development of the sub-district concerning the environment.

Step 2 – Appointing a committee for operating the project.

Step 3 – Operating the project.

Step 4 – Auditing and assessing. This author analyzed data from the questionnaire and found that the overall or each aspect of the people participation in waste management on average was at the high level. Ranks of people participation as arranged from higher to lower levels respectively were as the following: Participation in benefits and assessment of village waste disposal was at the high level (mean = 4.29). Waste disposal was at the high level (mean = 4.28). Determining a way to choosing a leadership core for waste disposal on average was at the high level (mean = 4.17). Their participation in practice on average was at the high level (mean = 3.65). As for the qualitative analysis from observation and interview, it was found that the officers of Chieng Khrua Sub-District Municipality and the people were highly satisfied with waste management since all of them had participated in searching for the problem states and determination of a way to cooperating the waste management that resulted in cooperation from every sector and good effect on the efficient waste management system in Ban Phon Sawang, house group 2, Chieng Khrua sub-district. In addition, it resulted in multilateral agencies’ involvement in the community development that was sustainable, strong, and able to be self-reliant.

ภูมิหลัง

ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มว่าจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี 2549 มีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นมากกว่า 40,000 ตันต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ. 2552 : 5) ทั้งนี้ เนื่องมาจากการ

เปลี่ยนแปลงด้านสังคม โดยเฉพาะการขยายตัวของสังคมเมืองได้แผ่ขยายออกไปยังพื้นที่ชนบทที่ห่างไกลออกไป โดยมีการก่อสร้างถนนหนทางเชื่อมโยงไปตามอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะหมู่บ้านหรือพื้นที่ที่มีโบราณสถานที่สำคัญ และมีทัศนียภาพที่สวยงามเหมาะสมที่จะทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยว มีการจัดสร้างบ้านพักอาศัย รีสอร์ท และหมู่บ้านจัดสรรขึ้นมากมาย เพื่อรองรับการท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จึงทำให้เกิดเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวขึ้น มีการจ้างงาน และการกระจายรายได้ไปสู่ชนบทซึ่งส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยเฉพาะในด้านลบที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเดินทางมาของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นทุกวัน ดังนั้นจำนวนปริมาณขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลจึงเกิดขึ้นตามมาโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้

ส่วนด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ประเทศไทยเดิมเป็นประเทศเกษตรกรรมที่อาศัยผลผลิตทางการเกษตรเป็นหลักในการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ แต่ต่อมาในระยะหลังนโยบายของรัฐบาลได้เปลี่ยนไปมีการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ จากระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาภาคการเกษตรมาเป็นระบบการพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมและบริการ (สมชาย ภาณุสนธิ์วิวัฒน์. 2547 : 96) จึงได้มีการกำหนดพื้นที่เพื่อก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมขึ้น มีโรงงานผลิตสินค้าและชิ้นส่วนต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ประกอบกับประเทศไทยมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วเพื่อให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์ จึงทำให้เกิดสินค้าด้านอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มขึ้นมาอีกเช่นกัน ดังเช่น วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งสินค้าเหล่านี้แต่ละชนิดจะต้องมีการบรรจุหีบห่อ เพื่อป้องกันความชื้น ป้องกันการกระแทก ความปลอดภัยไม่เกิดความเสียหายแก่สินค้า และสะดวกในการขนส่ง โดยการห่อหุ้มสินค้าด้วยพลาสติก กระดาษ และบรรจุลงในกล่องกระดาษ กล่องโฟม และอื่นๆ แต่เมื่อผู้บริโภคได้ซื้อสินค้าเหล่านี้มาเพื่อใช้งาน พลาสติก หรือกระดาษ ที่ใช้ห่อหุ้ม และกล่องกระดาษที่ใช้บรรจุสินค้า ก็จะกลายเป็นของที่ไม่มีค่า และถูกทิ้งเป็นขยะมูลฝอยต่อไป ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การขยายตัวของสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจจากระบบการพึ่งพาภาคการเกษตรเป็นระบบการพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมและบริการ ตลอดจนการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว มีผลทำให้เกิดปริมาณขยะมูลฝอยขึ้นมามากมายและก่อให้เกิดปัญหากับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการกำจัดขยะมูลฝอยไม่ว่าจะเป็นปัญหาขยะมูลฝอยล้นเมือง สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยแบบบ่อฝังกลบที่มีปริมาณขยะมูลฝอยเต็มพื้นที่เร็วขึ้น อีกทั้งการกำจัดขยะมูลฝอยแบบใช้เตาเผา ก็ทำการกำจัดขยะมูลฝอยไม่ทันจึงทำให้เกิดขยะมูลฝอยตกค้างไม่สามารถที่จะเผาให้หมดได้ในแต่ละวัน

จากปัญหาต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การลดปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในประเทศลง โดยการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นนั้น จึงมีความจำเป็นและเป็นวิธีการที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ แต่ทั้งนี้จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งจากภาคประชาชน ภาครัฐส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นร่วมมือกันในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ โดยการอาศัยองค์ประกอบของ ขยะมูลฝอยที่เราสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งมีถึงร้อยละ 80 ของปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น ประกอบด้วยขยะมูลฝอยที่นำมาแปรรูปใช้ใหม่ได้ร้อยละ 30 – 35 และเป็นขยะมูลฝอยอินทรีย์ที่นำมาทำปุ๋ยหมักหรือน้ำหมักชีวภาพได้ ร้อยละ 40-50 (กรมควบคุมมลพิษ. 2552 : 5) ประกอบกับตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายในการจัดการขยะมูลฝอยไว้ คือ การควบคุมอัตราการผลิต ขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเมืองไม่เกิน 1 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน โดยมีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นผู้รับผิดชอบนโยบาย และได้กำหนดแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2550-2554 ด้านการจัดการมลพิษ มุ่งเน้นการจัดการมลพิษ ณ แหล่งกำเนิด ส่งเสริมการดำเนินการตามหลัก 3 Rs ได้แก่ การลดการใช้ (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) โดยให้ประชาชนคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง และนำขยะมูลฝอยที่ยังใช้ประโยชน์ได้กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายไว้ คือ ให้มีการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 และให้มีการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกสุขลักษณะไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่เกิดขึ้นภายในปี พ.ศ. 2554 ทั่วประเทศ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2550 : 102)

และในการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 และนโยบายของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังกล่าว หน่วยงานของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในส่วนภูมิภาคที่จะต้องรับผิดชอบและดำเนินการให้แผนงานดังกล่าว สำเร็จลุล่วงบรรลุผลตามเป้าหมายที่ได้วางแผนไว้ ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค และสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด (กฎกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ 3 พ.ศ.2550) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่กำกับ ดูแลและรับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับงานด้านส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และด้านควบคุมมลพิษ โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอันได้แก่ เทศบาลนคร เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีหน้าที่โดยตรงที่ต้องรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2535 โดยเฉพาะงาน การจัดการขยะมูลฝอย ที่กำลังเป็นปัญหากับเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลหลายแห่ง นับตั้งแต่การจัดหาถังรองรับขยะมูลฝอย การจัดเก็บขยะมูลฝอย จนกระทั่งถึงการกำจัดขยะมูลฝอยไม่ว่าจะเป็น การฝังกลบ การเผาโดยใช้เตาเผา ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะถูกต่อต้านและร้องเรียนในเรื่องของการส่งกลิ่นเหม็น การเกิดควันไฟที่ก่อความรำคาญและเป็นอันตรายต่อระบบทางเดินหายใจของประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะในเรื่องการจัดหาสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ไม่ว่าจะเป็น การเปิดสถานที่กำจัดใหม่หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่มีอยู่แล้วก็ตามล้วนมีปัญหาการต่อต้าน คัดค้าน และมีการร้องเรียนเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ ดังนั้นการยืดอายุการใช้งานสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย โดยการลดปริมาณขยะมูลฝอยลงก่อนที่จะนำไปทิ้งจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้รับผิดชอบจะต้องนำมาพิจารณาดำเนินการ อย่างเช่น การลด คัดแยก และนำขยะมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ การคัดแยกของขายได้ การทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยได้เป็นอย่างดี แต่การดำเนินกิจกรรมเหล่านี้จะเกิดขึ้นและประสบผลสำเร็จลงได้ ทุกภาคส่วนที่หน้าที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการขยะมูลฝอยจะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยเฉพาะภาคประชาชนหากมีความตระหนักและให้ความร่วมมือในการดำเนินการแล้ว ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นก็คงลดน้อยลงไปได้ เพราะปริมาณขยะมูลฝอยที่จะเกิดขึ้นมีปริมาณมากหรือน้อยเท่าใดก็ขึ้นอยู่กับผู้ผลิตในที่นี้หมายถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ นั่นเอง

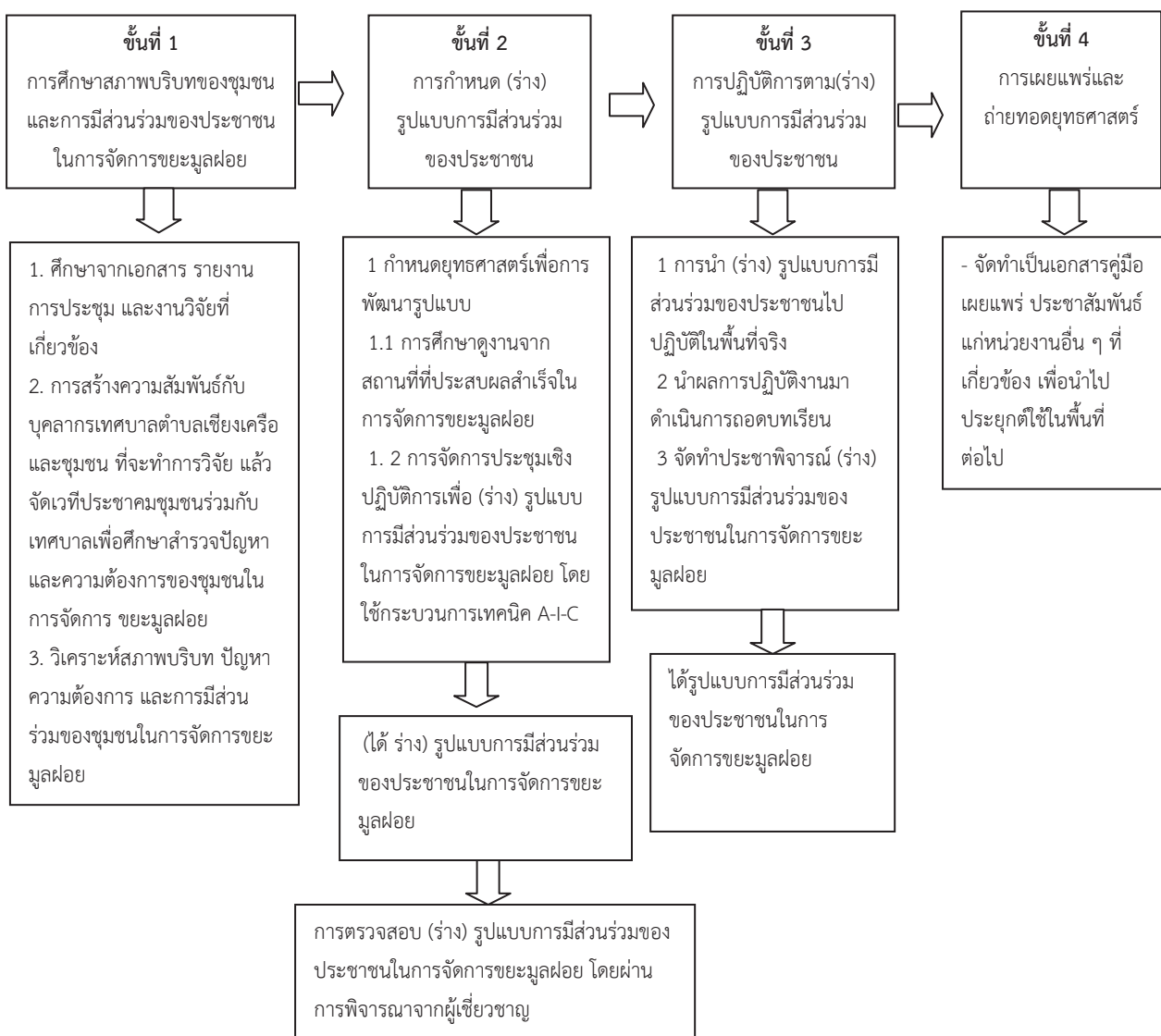
สำนักงานเทศบาลตำบลเชียงเคียว อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอย เนื่องจากมีพื้นที่รับผิดชอบกว้างขวาง และมีจำนวนชุมชนในเขตเทศบาลเป็นจำนวนมาก โดยมีจำนวนหมู่บ้านในเขตเทศบาลทั้งสิ้นจำนวน 17 หมู่บ้าน มีรถเก็บขนขยะมูลฝอยจำนวน 2 คัน ที่ใช้ปฏิบัติงานในพื้นที่ รูปแบบในการจัดการขยะมูลฝอย ใช้การจัดวางถังรองรับขยะมูลฝอยตามริมถนนสายหลักเป็นระยะๆ แล้วให้รถเก็บขนขยะมูลฝอยออกปฏิบัติงานจัดเก็บทุกวันๆ ละ 6-8 หมู่บ้าน หมุนเวียนกันไปจนครบ 17 หมู่บ้าน โดยนำไปกำจัดที่บ่อฝังกลบของเทศบาลตำบลท่าแร่ ต่อไป และเนื่องจากเทศบาลตำบลเชียงเคียวมีพื้นที่รับผิดชอบมากแต่มีรถเก็บขนขยะมูลฝอยไม่เพียงพอ จึงทำให้เกิดปัญหาการจัดเก็บขยะมูลฝอยไม่ทั่วถึง ในพื้นที่ เกิดขยะมูลฝอยตกค้าง สิ้นเปลืองน้ำมันเชื้อเพลิงและใช้เวลาในการกำจัดขยะมูลฝอยมากขึ้น ทั้งนี้จึงทำให้ค่าใช้จ่ายในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลต้องจัดตั้งไว้สูงมากด้วยเช่นกัน (แผนพัฒนาสามปี เทศบาลตำบลเชียงเคียว. 2550) ฉะนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยจึงเป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญที่น่าจะทำให้สามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยในฐานะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและมีหน้าที่รับผิดชอบงานในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน จึงสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหาและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเชียงเคียว และการพัฒนารูปแบบ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย โดยได้กำหนดให้บ้านโพธิ์สว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเคียว อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นกรณีศึกษา

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทั่วไปและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยบ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ขยะมูลฝอย บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยได้ศึกษาตามกรอบการวิจัยและพัฒนา รายละเอียดดัง ภาพประกอบ



ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

1.1 กลุ่มผู้ร่วมวิจัย จำนวน 3 คน ประกอบด้วย

1.1.1 ผู้วิจัย

1.1.2 ผู้ร่วมวิจัย จำนวน 2 คน เป็นเจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม สำนักงานเทศบาลตำบลเชียงเคี่ยน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม ประกอบด้วย

นายกเทศมนตรีตำบลเชียงเคี่ยน

รองนายกเทศมนตรีตำบลเชียงเคี่ยน

หัวหน้ากองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม สำนักงานเทศบาลตำบลเชียงเคี่ยน

เจ้าหน้าที่ พนักงานเทศบาลตำบลเชียงเคี่ยน จำนวน 4 คน

ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (บ้านหนองสนม)

ผู้อำนวยการโรงเรียนศิริราษฎร์วิทยาคาร

ผู้ใหญ่บ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 2

ประชาชนในหมู่บ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 2 จำนวน 100 คน

2. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของบ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเคี่ยน อำเภอเมืองจังหวัดสกลนคร เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) โดยใช้การศึกษาดูงานพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จแล้ว และ การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอน ที่ 1 การศึกษาสภาพบริบทของชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ขยะมูลฝอย โดย การศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม การบันทึกจากแบบสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้บริหารระดับสูง หัวหน้าและเจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมสำนักงานเทศบาล ตำบลเชียงเคี่ยน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบล ผู้อำนวยการโรงเรียนศิริราษฎร์วิทยาคาร ผู้ใหญ่บ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 2 และประชาชนในหมู่บ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 2 จำนวน 100 คน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา และยุทธศาสตร์ที่ใช้ คือ การศึกษาดูงาน และการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้เทคนิค A-I-C

ขั้นตอน ที่ 2 การกำหนด (ร่าง) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย เทศบาลตำบลเชียงเคี่ยน และผู้แทนชุมชนได้กำหนด (ร่าง) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน โดย 1) การจัดการศึกษาดูงาน เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลพังโคน ผู้ศึกษาดูงาน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่เทศบาล กลุ่มแกนนำประชาชนและ ประชาชน เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนบ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 2 เกิดการเรียนรู้ในการจัดการขยะมูลฝอยจากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จแล้วนำมา ปรับใช้กับชุมชน 2) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (ด้วยเทคนิค A-I-C) ระยะเวลา 2 วัน โดยได้เรียนเชิญคณะวิทยากรที่มีความรู้ ความ เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (CBM) เพื่อ (ร่าง) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ขยะมูลฝอย โดยมีผู้บริหารระดับสูง ข้าราชการประจำ เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ตำบลเชียงเคี่ยน ผู้นำชุมชน และ ประชาชน เข้าร่วมประชุม เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการในการจัดการ ขยะมูลฝอย โดยเริ่มตั้งแต่การร่วมคิด ร่วม วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์และประเมินผล ร่วมกัน และได้ (ร่าง) รูปแบบ คือ โครงการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย มี 2 กิจกรรม คือ 1) การจัดตั้งกลุ่มรับซื้อ-ขายขยะรีไซเคิล และ 2) การจัดตั้งกลุ่มทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์

ขั้นตอน ที่ 3 การปฏิบัติการตาม (ร่าง) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ขยะมูลฝอย หลังจากที่ได้กำหนด (ร่าง) รูปแบบ ร่วมกันแล้ว ผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัยได้นำไปปฏิบัติในพื้นที่ ดังนี้ 1) การจัดตั้งกลุ่มรับซื้อ-ขายขยะรีไซเคิล เพื่อกำจัดขยะมูลฝอยที่เป็นของขายได้ ณ แหล่งกำเนิด คือ ที่ครัวเรือน ก่อนนำไปทิ้งลงถังรองรับขยะของเทศบาล กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 100 ครัวเรือน 2) การจัดตั้งกลุ่มทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ เพื่อกำจัดขยะอินทรีย์ และเศษอาหาร ที่แหล่งกำเนิด คือ ครัวเรือน โดยคัดแยกนำไปทิ้งลงถังของของตัวเองก่อนที่จะนำขยะมูลฝอยที่เหลือไปทิ้งลงถังรองรับขยะของเทศบาล ซึ่งขยะอินทรีย์เหล่านี้เองที่เป็นบ่อเกิดของการส่งกลิ่นเหม็นจากถังรองรับขยะของเทศบาล

หลังจากได้ดำเนินกิจกรรมไประยะหนึ่ง ผู้วิจัยได้จัดประชุมเพื่อถอดบทเรียนกิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรม แล้วนำไปทำประชาพิจารณ์โดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง และได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ขยะมูลฝอย : กรณีศึกษาบ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการเตรียมชุมชน

ขั้นตอนนี้มีประเด็นในการเตรียมความพร้อมของชุมชน ได้แก่

1. การเตรียมความพร้อมของทีมงานที่จะร่วมกันในการดำเนินโครงการต่างๆ
2. การอบรมให้ความรู้ โดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตรการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน
3. การประชุมจัดทำแผนพัฒนาตำบลด้านสิ่งแวดล้อม โดยใช้แกนนำชุมชนจาก 17 ชุมชน จำนวน 140 คน

แบ่งกลุ่มออกเป็น 8 กลุ่ม ทำการประชุมระดมสมองให้แต่ละคนเขียนปัญหาของตนเองแล้วนำไปจัดหมวดหมู่แยกออกเป็นปัญหา 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม หลังจากนั้นให้แต่ละกลุ่มวาดภาพในฝันของแต่ละกลุ่มแล้วนำเสนอในที่ประชุม และให้แต่ละกลุ่มนำภาพวาดดังกล่าวไปช่วยกันเขียนเป็นโครงการแล้วนำเสนอให้ที่ประชุมได้ลงคะแนนเพื่อจัดเรียงอันดับความเร่งด่วน ต่อไป

ขั้นที่ 2 การแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินงานตามโครงการ

ขั้นที่ 3 การดำเนินงานโครงการ

ขั้นที่ 4 การตรวจสอบและการประเมินผล ซึ่งช่วยให้สามารถปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมให้ดีขึ้น

ขั้นตอน ที่ 4 การเผยแพร่และถ่ายทอดยุทธศาสตร์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลและรูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การจัดการขยะมูลฝอย : กรณีศึกษา บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร ที่ผ่านเวทีประชาพิจารณ์ และการตรวจสอบรับรองจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว จัดทำเป็นเอกสารคู่มือเผยแพร่ โครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้แก่หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงานเทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีความสนใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทคล้ายคลึงกับพื้นที่ศึกษา ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพบริบทของชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 2 พบว่าประสบปัญหาการจัดเก็บขยะมูลฝอย ปัญหาไม่มีบ่อทิ้งขยะมูลฝอยเป็นของตนเอง ปัญหาการเน่าเหม็นของขยะมูลฝอยในถังรองรับขยะ ปัญหาการร้องเรียนถึงรองรับขยะเต็มเนื่องจากเทศบาล ไม่ได้มาเก็บขยะมูลฝอยทุกวัน การดำเนินการแก้ไขปัญหามาของเทศบาลตำบลเชียงเครือกระทำโดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย เริ่มตั้งแต่การคิดวางแผนการจัดการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยการใช้รูปแบบการจัดการ

ขยะมูลฝอยโดยชุมชน (CBM) เป็นหลักและนำมาประยุกต์ใช้กับบริบทของบ้านโป่งสวาง หมู่ที่ 2 จนสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้ และลดปริมาณขยะมูลฝอยจากปี พ.ศ. 2552 จาก 700 กิโลกรัม/วัน เหลือ 300 กิโลกรัม/วัน หรือลดลงจากเดิม ร้อยละ 57.14 แต่การดำเนินการดังกล่าวยังขาดความร่วมมือจากประชาชนและขาดความต่อเนื่อง

2. ผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยบ้านโป่งสวาง หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้ตอบแบบสอบถามโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.28$) มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางเลือกแก่นำกำจัด ขยะมูลฝอย โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$) และมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และร่วมประเมินผลการกำจัดขยะมูลฝอยของหมู่บ้าน โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1.1 การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการการจัดการขยะมูลฝอย ควรมีคู่มือในการอบรมด้วย เพื่อเป็นแนวทางให้วิทยากรกลุ่มใช้ประกอบการฝึกอบรม ซึ่งจะส่งผลให้การอบรมประสบผลสำเร็จมากขึ้น

1.2 การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ควรเน้นกระบวนการกลุ่มและสร้างมาตรการทางสังคมในการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อให้ชุมชนเห็นความสำคัญและเกิดความตระหนักในการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของนักเรียน

2.2 ควรจัดทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของนักศึกษาในหอพักในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กองส่งเสริมและเผยแพร่. การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน CBM. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2552.

กรมควบคุมมลพิษ, สำนักจัดการกากของเสียและสารอันตราย. คู่มือแนวทางการดำเนินการลด คัด แยก และใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : บริษัท ฮีล จำกัด, 2552.

กรมอนามัย, สำนักอนามัยและสิ่งแวดล้อม. “เทคนิคการพัฒนาอนามัยและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน,” วารสารอนามัยและสิ่งแวดล้อม ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (มกราคม- มีนาคม 2545). กรุงเทพฯ, 2545.

กรมควบคุมมลพิษ, สำนักจัดการกากของเสียและสารอันตราย. คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนอย่างครบวงจร. กรุงเทพฯ : กรมควบคุมมลพิษ, 2552.

กรมควบคุมมลพิษ, กองนิติกร. รวมกฎหมาย พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2552.

- พูนสุข หิงคานนท์. การพัฒนารูปแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
ภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. การประเมินโครงการ แนวคิด และแนวปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2544.
- รวีกานต์ แสนไชย. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง เขตบางกะปิ
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (รัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.
- รัตนา ดวงแก้ว. คู่มือการถอดบทเรียนโครงการพัฒนาชุมชน (Online). Retrieved September 1st, 2008, from
http://www.cdd.go.th/kmcd/show_pdf.php?id=013904&order=3
- วรทัต ถิยน์นันทน์. การมีส่วนร่วมการปกครองส่วนท้องถิ่น อบต. กรุงเทพฯ, 2545
- วรรณดี หมู่เย็น. รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่ส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียน วัยรุ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร.
ปริญญาานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาพัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2544.